

ВІДГУК

**опонента доктора економічних наук, професора,
академіка НААН ДРЕБОТ Оксани Іванівни
на дисертацію кандидата економічних наук, доцента
МЕДИНСЬКОЇ Наталії Василівни на тему:
«Формування економічного механізму природокористування
в умовах децентралізації: теорія, методологія, інститути»,
поданої на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.06 «Економіка природокористування
та охорони навколишнього середовища»**

Актуальність теми дисертаційного дослідження

В умовах поглиблення децентралізації влади набуває нової актуальності проблема удосконалення економічного механізму природокористування, щоб забезпечити вищий рівень ефективності використання природної сировини та екосистемних послуг природних біогеоценозів у відтворювальному процесі. Вирішальною мірою на доцільність модернізації економічного механізму природокористування вплинула також російська збройна агресія, оскільки зростає роль природних ресурсів у зміцненні обороноздатності країни. Магістральною складовою реформування економічного механізму природокористування виступає урізноманітнення набору методів та інструментів бюджетно-податкового, грошово-кредитного та регламентно-ліцензійного впливу на процеси збереження та розширеного відтворення природного багатства. У зв'язку з поглибленням децентралізації влади та укрупнення територіальних громад виникає необхідність формування економічного механізму природокористування на місцевому рівні, щоб максимальною мірою використати потенціал удосконалення регуляторного впливу природокористувачів за рахунок коштів місцевих бюджетів та результативнішого застосування угод публічно-приватного партнерства. На рівні територіальних громад необхідно сформувати такий економічний механізм природокористування, котрий охоплюватиме перевірений передовою іноземною практикою набір методів та інструментів, що посилять зацікавленість органів місцевої влади і суб'єктів природно-ресурсного

підприємництва у підвищенні рівня комплексності використання природних ресурсів та покращенні утилізації вторинної природної сировини з метою нарощення обсягів виробництва різноманітних видів твердого біологічного палива. Тема дисертації Наталії Мединської саме їй присвячена розробленню теоретико-методологічних засад та інституціонального забезпечення формування економічного механізму природокористування в умовах децентралізації, що свідчить про її актуальність та своєчасність.

Обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій, викладених у дисертації

Мединська Наталія використала велику кількість методів економічних досліджень, що дало їй можливість визначити сутність та прослідкувати генезис економічного механізму природокористування, виокремити його типи з урахуванням вимог децентралізації та впливу глобальної природоохоронної архітекtonіки на підбір методів, інструментів та важелів регуляторного впливу на процеси господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу та охорони довкілля. Використавши методи економіко-статистичного аналізу, авторка проаналізувала результативність нарахування та адміністрування рентної плати за спеціальне використання природних ресурсів та екологічного податку в системі функціонування економічного механізму природокористування і в розрізі бюджетів різного таксономічного рівня та основні тенденції фінансового забезпечення охорони навколишнього природного середовища. Вдале поєднання економіко-статистичних методів та методів регресійно-кореляційного аналізу забезпечило опрацювання великих статистичних масивів даних за 1999–2021 роки, що дало можливість на основі глибокого аналізу та результуючих узагальнень отримати обґрунтовані результати як в частині визначення реальних зрушень в системі фіскального регулювання природокористування, так і в частині фінансування проєктів природоохоронного спрямування. Використання абстрактно-логічного методу дало можливість обґрунтувати пріоритети удосконалення економічного

механізму природокористування з урахуванням впливу глобального та національного інституціонального середовища, а також удосконалити інституціональне забезпечення фінансування природоохоронної та природо-експлуатаційної діяльності на муніципальному рівні. Також Наталія Мединська на основі результативного використання прийомів інституціонального аналізу та критичного переосмислення теоретико-методологічних підходів і передового іноземного досвіду запропонувала акторський концепт формування економічного механізму ресурсозбереження та енергоефективного природокористування на місцевому рівні, що дасть змогу сформувати бюджетно-податкові та грошово-кредитні передумови для модернізації індустрії поводження з відходами та розбудови інфраструктури біоенергетичного сектору регіональних господарських комплексів. В цілому використання авторкою перерахованих методів економічних досліджень дало можливість отримати нові наукові результати для теорії та методології економіки природокористування, які є достатньо обґрунтованими і відзначаються теоретичною цінністю та прикладною спрямованістю.

Наукова новизна дисертаційного дослідження

та достовірність отриманих результатів

Новизна наукових результатів дисертації Наталії Мединської полягає в розробленні теоретико-методологічних засад та інституціонального забезпечення формування економічного механізму природокористування в умовах децентралізації та з урахуванням викликів воєнного часу і вимог повоєнного відновлення природно-ресурсного сектору національної економіки, а також з урахуванням впливу глобальної природоохоронної архітекtonіки на підбір методів та інструментів регуляторного впливу на суб'єкти природно-ресурсного та природоохоронного підприємництва. Отримані нові для теорії і практики економіки природокористування результати дають можливість вирішити важливу науково-прикладну проблему – сформувати сучасне теоретико-методологічне та інституціональне забезпечення модернізації

економічного механізму природокористування з урахуванням децентралізаційних, євроінтеграційних та воєнних викликів.

Знаковою рисою проведеного Наталією Мединською дослідження є формулювання і уточнення сутності базових понять та категорій, які розкривають зміст об'єкту та предмету дослідження, а також формують методологічну базу комплексу заходів щодо модернізації економічного механізму природокористування на загальнонаціональному та місцевому рівнях. Зокрема, авторка розробила комплекс принципів, що визначають специфікацію складових формальної та неформальної інституціоналізації, яка детермінує набір методів, інструментів та важелів регуляторного впливу на процеси господарського освоєння природно-ресурсного потенціалу, утилізації вторинної природної сировини та охорони навколишнього природного середовища (с. 56–60). Запропоноване Наталією Мединською поєднання принципів дасть змогу перейти від багаторічної моделі виснажливого і розбалансованого природокористування до моделі комплексного освоєння природно-ресурсного потенціалу та результативного використання вторинної природної сировини у господарському обігу.

Певним внеском в теорію та методологію економічного регулювання природокористування слід вважати розроблений Наталією Мединською підхід до виокремлення структурних елементів економічного механізму природокористування. За її версією економічний механізм природокористування охоплює набір інструментів, методів та важелів, які забезпечують вилучення, розподіл та цільове використання акумульованих природно-ресурсних та екологічних платежів, а також визначають форми наповнення та використання коштів фінансових фондів природоохоронного спрямування (бюджетних та позабюджетних публічних фондів, спеціальних фондів у публічних бюджетах, приватних позабюджетних фондів, іноземних фондів) (с. 66–78). Саме відсутність прив'язки надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів і екологічних податків до Зведеного бюджету України до пріоритетів фінансування природоохоронної

діяльності тривалий період не дає можливості забезпечити високу результативність реалізації екологічної політики на національному та регіональному рівнях.

Пунктом новизни, котрий суттєво доповнює вітчизняну теорію становлення економічного механізму природокористування, слід вважати розроблену Наталією Мединською теоретичну платформу типізації економічного механізму природокористування, яка передбачає виокремлення м'якого «наздоганяючого», стимулюючого природоохоронні виробництва, жорсткого «пригнічуючого» та випереджального типу (с. 84–92). Більше того, авторка проаналізувала використання кожного з приведених типів економічного механізму природокористування в конкретних політико-правових та соціально-економічних умовах, що дало можливість з високим рівнем достовірності обґрунтувати доцільність інституціоналізації в сучасних умовах випереджального типу економічного механізму природокористування.

Достовірність отриманих нових наукових результатів у дисертації Наталії Мединської підтверджується опрацюванням значного статистичного матеріалу в частині фіскального регулювання природокористування та фінансово-інвестиційного забезпечення природоохоронної діяльності. Опрацювання значних масивів статистичних даних відбувалося на основі використання сучасних методів економічних досліджень, насамперед, методів кореляційно-регресійного аналізу. Зокрема, авторкою запропоновано сучасні методичні підходи до визначення рівня результативності фінансового забезпечення охорони навколишнього природного середовища на основі детермінації впливу на сумарну величину природоохоронних витрат набору предикторів (надходжень рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів і екологічного податку до публічних бюджетів та загальної величини капітальних інвестицій в цілому по економіці України). Така детермінація забезпечувалася шляхом використання прийомів регресійно-кореляційного моделювання, що дало можливість виявити резерви нарощення

обсягів фінансування капітальних та поточних природоохоронних видатків і спрогнозувати темпи росту сукупних природоохоронних витрат (с. 192–202).

На основі критичного переосмислення наявних теоретико-прикладних підходів до модернізації економічного механізму природокористування та аналізу реальної ситуації з джерелами та методами фінансово-інвестиційного забезпечення природоохоронної діяльності Наталія Мединська сформувала авторський підхід до побудови архітекtonіки економічного механізму природокористування з урахуванням впливу складових глобального та національного інституціонального середовища функціонування природно-ресурсного сектору (глобальної природоохоронної архітекtonіки, кон'юнктури світових сировинних ринків, євроінтеграційного вектора розвитку України, децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування), яка охоплює бюджетно-податкову, грошово-кредитну, регламентно-дозвільну та консультаційну складові (с. 224–237). Таким чином авторка запропонувала своє бачення поєднання бюджетно-податкових, грошово-кредитних та інших регуляторів в національній архітекtonіці економічного механізму природокористування, що дасть змогу усунути рецидиви попередніх років, котрі полягали у надмірному звуженні джерел та методів фінансово-інвестиційного забезпечення раціонального використання природних ресурсів і охорони навколишнього природного середовища.

Прикладна спрямованість нових наукових результатів дисертації Наталії Мединської підтверджується також тим, що авторка обґрунтувала шляхи удосконалення економічного механізму природокористування на різних таксономічних рівнях – державному, регіональному, місцевому та локальному (рівень підприємства) (с. 238–250). Саме за таких умов можна забезпечити прийнятний рівень синхронізації заходів щодо модернізації економічного механізму природокористування як на макро-, так і мікрорівні і активізувати як зовнішні, так і внутрішні стимули ощадливого та невиснажливого використання первинної та вторинної природної сировини.

Окремі елементи наукової новизни дисертації безпосередньо пов'язані з визначенням рівня цільового використання акумульованих у публічних бюджетах рентної плати і плати за використання інших природних ресурсів та екологічного податку. Зокрема, авторка удосконалила методичний інструментарій забезпечення цільового використання рентної плати та плати за використання інших природних ресурсів і екологічного податку на фінансування публічних природоохоронних витрат на основі розрахунку рівня покриття публічних природоохоронних видатків екоресурснимим платежами, що надійшли до Зведеного бюджету України, і визначення резервів нарощення обсягів фінансування публічних капітальних та поточних природоохоронних витрат (с. 271–274). Виходячи з результатів розрахунків, Наталія Мединська з високим рівнем достовірності обґрунтовує доцільність посилення цільової спрямованості акумульованих у публічних бюджетах природно-ресурсних та екологічних платежів через збільшення частки їх концентрації у спеціальних бюджетних фондах.

Фактор поглиблення децентралізації влади авторкою повною мірою врахований при розробленні механізму фінансування природоохоронних заходів на рівні територіальних громад. Більше того, авторка розробила диференційований підхід до побудови децентралізованої моделі фінансово-інвестиційного забезпечення природоохоронної та природо-експлуатаційної діяльності у міських та сільських територіальних громадах, який враховує наявну асиметрію в рівнях концентрації коштів у публічних бюджетах сільських та міських територіальних утворень (с. 292–298). Мединська Наталія при визначенні пріоритетів фінансування природоохоронних заходів пропонує враховувати рівень фінансової самодостатності певних категорій територіальних громад, щоб не залишити надмірно залежні від офіційних трансфертів територіальні громади один на один з хронічними екологічними проблемами підзвітних їм територій.

У дисертації високим рівнем практичної спрямованості відрізняються елементи наукової новизни, котрі стосуються формування економічного

механізму ресурсозбереження та енергоефективного природокористування. Авторка сформуvala компонентну структуру економічного механізму ресурсозбереження та енергоефективного природокористування в умовах воєнного часу (с. 314–317) та визначила теоретико-прикладні засади інституціоналізації економічного механізму ресурсозбереження та енергоефективного природокористування як базової ланки економічного механізму природокористування на рівні територіальних громад (с. 335–339). В умовах воєнного часу вирішення проблеми поводження з відходами – це не лише формування сучасної інфраструктури їх утилізації, але й формування мережі сміттєпереробних підприємств, зокрема для виробництва різноманітних видів біологічного палива. Саме нарощення виробництва енергії з відходів є однією з основних детермінант зміцнення енергетичної самодостатності територіальних громад в сучасних умовах.

В умовах поглиблення децентралізації влади важливою складовою економічного механізму природокористування виступають методи та інструменти регуляторного впливу на реалізацію пріоритетів земельної дерегуляції та формування класичних ринків всіх без винятку категорій земель. Дана методологічна позиція повною мірою знайшла відображення у дисертації Наталії Мединської, оскільки авторка отримала декілька наукових результатів, пов'язаних з трансформацією системи економічного стимулювання екологічнобезпечного землекористування, котрі відзначаються науковою новизною. Авторка сформуvala механізм фінансування охорони земель на регіональному рівні, який передбачає створення мережі обласних фондів охорони земель (с. 392–400), удосконалила інструментарій трансформації економічного стимулювання екологічнобезпечного землекористування (с. 402–406) та систематизувала пріоритети такої трансформації в умовах формування децентралізованої моделі економічного механізму природокористування (с. 406–413). Пункти новизни дисертації Наталії Мединської, які стосуються трансформації інструментарію економічного стимулювання екологічнобезпечного землекористування, варто розглядати

як вагомий внесок в теорію та методологію економічного регулювання природокористування з урахуванням воєнних, децентралізаційних та євроінтеграційних викликів.

В цілому нові для теорії та методології становлення і функціонування економічного механізму природокористування в умовах децентралізації результати, які містяться в дисертації Наталії Мединської, відзначаються високим рівнем достовірності, оскільки отримані на основі поглибленого аналізу існуючих теоретико-прикладних напрацювань вітчизняних та іноземних вчених в даній царині економічних досліджень, ґрунтовного аналізу динаміки надходжень рентних платежів та екологічного податку до публічних бюджетів та динаміки фінансування капітальних та поточних природоохоронних витрат, а також застосування сучасних методів наукового пізнання для опрацювання великих масивів статистичних та фактологічних даних і обґрунтування перспективних напрямів модернізації економічного механізму природокористування у відповідності з кращими світовими практиками.

Повнота викладення основних результатів дослідження

в опублікованих наукових працях

У процесі написання дисертації Наталія Мединська опублікувала 45 наукових праць, з яких 29 статей у наукових виданнях, включених до Переліку наукових фахових видань України, 5 статей у періодичних наукових виданнях, включених до категорії «А» Переліку наукових фахових видань України та/або у закордонних виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection та/або Scopus, 11 тез наукових доповідей.

Нормативні вимоги щодо необхідної кількості наукових публікацій у виданнях, які входять до міжнародних наукометричних баз даних, дотримано. Опубліковані наукові праці повною мірою відображають наукову новизну, отриману у процесі проведеного дослідження.

Ідентичність змісту реферату та дисертації

Реферат повною мірою відображає основні положення дисертації. У рефераті відображено усі результати наукової новизни, які були отримані на основі опрацювання великої кількості наукових праць вітчизняних та іноземних вчених, опрацювання значних масивів статистичних та фактологічних даних за допомогою застосування широкого спектру методів економічних досліджень. Реферат насичений ілюстративним та графічним матеріалом, що виступає підтвердженням високого рівня формалізації та параметризації положень дисертації.

Відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

Вивчення матеріалів дисертації, аналіз наукових публікацій авторки дає підстави стверджувати про відсутність ознак порушення академічної доброчесності, а саме академічного плагіату, самоплагіату, фабрикації та фальсифікації результатів досліджень. Дисертація Наталії Мединської є самостійною оригінальною роботою та не містить порушень академічної доброчесності. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело. У докторській дисертації Наталії Мединської відсутні матеріали її кандидатської дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Незважаючи на вагомості для економіки природокористування результати, які були отримані Наталією Мединською в процесі проведення дослідження, у дисертації мають місце окремі теоретичні та прикладні положення, що потребують додаткового обґрунтування як в частині представлення сутнісних характеристик, так і в частині практичних рекомендацій. До дискусійних положень дисертації слід віднести наступні:

1. Виходячи з того, що невід'ємною складовою об'єктно-предметної основи дисертації виступають інститути формування економічного механізму природокористування в умовах децентралізації, у пункті 1.1 (с. 38–52) доцільно

було б відвести місце для розгляду сутності, генезису та специфікації базових та похідних інститутів через призму раннього інституціоналізму та неоінституціоналізму.

2. На рис. 1.3 (с. 85) авторка розглядає складові стимулюючого природоохоронні виробництва економічного механізму природокористування, де виділяє таку важливу складову як диверсифікацію інструментів стимулювання природоохоронної діяльності. При розгляді даної складової авторці доцільно було б проаналізувати спектр інструментів стимулювання раціонального використання окремих видів природних ресурсів, які вже інституціоналізовано у Земельному, Водному та Лісовому кодексах України, а також у Кодексі України про надра. Це дало б можливість порівняти існуючу ситуацію в царині стимулювання раціонального використання природних ресурсів з набором ініціатив щодо її покращення, які обґрунтовує у дисертації авторка.

3. У дисертації на с. 132–141 авторка розглядає інституціональні передумови та методологічні засади стягнення рентної плати за користування надрами, а також динаміку її розподілу між державним та місцевими бюджетами. Аналіз результативності адміністрування даного фіскального інструменту був би ґрунтовнішим, якби авторка більше уваги приділила особливостям адміністрування рентної плати за видобуток вуглеводневої, гірничорудної та гірничо-хімічної сировини.

4. На с. 170 Наталія Мединська стверджує, що «необхідно формувати інституціональні підвалини для співпраці територіальних громад в частині розбудови об'єктів природоохоронної та природно-господарської інфраструктури». Водночас у подальшому авторка не розкриває принципів налагодження співробітництва між громадами у природоохоронній сфері та не приводить повною мірою свого бачення формування суб'єктно-об'єктної бази регулювання такої співпраці.

5. Виходячи з рис. 3.1 (с. 225), до фундаментальних цілей розвитку публічного і корпоративного секторів та сектору домашніх господарств сфери

природокористування авторка відносить комерціалізацію екосистемних послуг. В умовах природно-ресурсних та екологічних обмежень саме екосистемні послуги виступають запорукою приросту рівня капіталізації природно-ресурсних активів. З огляду на це варто було б розглянути основні проблеми комерціалізації екосистемних послуг через призму удосконалення інструментально-методологічного забезпечення економічного механізму природокористування в Україні.

6. На рис. 5.2 (с. 394) авторка наводить динаміку надходжень плати за землю до місцевих бюджетів. Водночас у дисертації не приводяться співвідношення між основними складовими даного фіскального інструменту – земельним податком та орендною платою за землю. Деталізація стягнення окремих складових плати за землю дала б можливість ґрунтовніше підійти до ідентифікації податкової бази вилучення різноманітних видів земельної ренти.

7. У роботі мають місце певні стилістичні та семантичні розбіжності при подачі категоріального апарату та окремих прикладних аспектів проведених досліджень.

Загальний висновок

Дисертація Мединської Наталії Василівни на тему: «Формування економічного механізму природокористування в умовах децентралізації: теорія, методологія, інститути» є завершеною і особисто виконаною науковою роботою, яка містить комплекс обґрунтованих та достовірних результатів, що в сукупності вирішують важливу наукову проблему – розроблення теоретико-методологічних підходів до трансформації економічного механізму природокористування з урахуванням наслідків поглиблення децентралізації. Дисертація відповідає паспорту спеціальності та виконана у відповідності з нормативними вимогами МОН України до такої категорії робіт.

Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог про оформлення

дисертації», відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2021 року № 1197, а її авторка Мединська Наталія Василівна заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора економічних наук за науковою спеціальністю 08.00.06 «Економіка природокористування та охорони навколишнього середовища».

Опонент
директор Інституту агроекології
і природокористування НААН,
доктор економічних наук, професор,
академік НААН

Or

Оксана ДРЕБОТ